
ÖTÜKEN

Doğu Türkistan'da Son Osmanlı Hanı

Yakub Bey ve Kaşgar Hanlığı

SERHAT DOĞAN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1516
KÜLTÜR SERİSİ: 875

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-927-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk. Güven İş Merkezi
No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Serhat Doğan, 1992 yılında Gümüşhane Merkez Üçkol köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimimi Gümüşhane'de, sırasıyla Merkez Yatılı İlköğretim Bölge Okulu, Aysın Rafet Ataç İlköğretim Ortaokulu ve Gümüşhane Lisesinde tamamladı. 2010 yılında Marmara Üniversitesi Tarih Bölümüne başlayarak buradaki lisans eğitimini 2014 yılında tamamladı. Aynı yıl Türk Tarihi Bilim Dalı- Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalında tezli yüksek lisans eğitimime başladı ve 2019 yılında buradaki eğitimini tamamladı. Bu süreçte kısa süre de olsa Türkistan ülkelerinde bulunma ve saha araştırması yapma imkânına erişen Doğan, ayrıca İstanbul'da öğrencilik yıllarında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının farklı kademelerinde görev aldı. 2016 yılında Gümüşhane'ye dönerek Gazetecilik sektöründe çalışmaya başladı. 2 yıl Gümüşhane Olay gazetesinde muhabirlik ve sayfa editörlüğü görevlerini yürüttü. 2019 yılında ise Gümüşhane'nin köklü gazetelerinden olan Kuşakkaya gazetesine geçerek çeşitli konulardaki yazılarını yayımlamaya devam etti.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 11
YAZARDAN 13

I. BÖLÜM
YAKUB HAN ÖNCESİ TÜRKİSTAN'DA
UMUMİ DURUM

Doğu Türkistan'da Oyratlar 18
Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi 19
Doğu Türkistan'da Çin İstilası 22

II.BÖLÜM
YAKUB HAN'IN HAYATI
VE
SİYASİ FAALİYETLERİ

Yakub Bey'in Kökeni 29
Yakub Bey'in Hanlık İçerisinde Yükselişi 31
Yakub Bey'in Kaşgar'a Gelişi 33
Kaşgar Dışında Düzeni Sağlama Çabası 35
Kaşgar'da Hanlığın Başına Geçmesi 37
Yakub Han ve İlk Fetih Hareketleri 39
Dunganlar ile Mücadele ve İkinci Seferler Dönemi 40

III. BÖLÜM
SİYASET ARENASINDA
KAŞGAR HANLIĞI

İngiltere ile İlişkiler 47
Rusya ile İlişkiler 57
Osmanlı Devleti ile İlişkiler 65
Çin ile İlişkiler ve Hanlığın Sonu 71

IV. BÖLÜM
YAKUB HAN DÖNEMİNDE
KAŞGAR HANLIĞI'NDA ASKERİ,
SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

Yakub Han'ın Meşruiyeti ve Yönetim Şekli 89
Kaşgar Şehri 92
Kaşgar'da Dini Günler 94
Yakub Bey Dönemi Askeri Durum 95
Yakub Bey Dönemi Eğitim ve Ekonomik Durum 100
Hanlık Vergileri 104

SON SÖZ 107
KAYNAKÇA 113
DİZİN 121

ÖN SÖZ

Bu eser, Kaşgarya Hanlığı kurucusu Atalık Gazi Yakub Han Bedevlet hakkında Türkiye'de neşredilmiş ilk eserlerden biri olma özelliğini taşıyor.

Türkiye'den dört bin kilometre uzaklıkta ata mekân Doğu Türkistan topraklarında 1864-1877 döneminde hüküm süren Kaşgarya Hanlığı; Osmanlı'nın uzak Asya'daki son sınırını teşkil etmiş olmasının ötesinde bütün Türkistan coğrafyasında bağımsız devlet olma, hür yaşama bilincinin de yayılmasına vesile olmuştur.

Batı Türkistan topraklarını ele geçiren Ruslar Afganistan, Hindistan (Pakistan) toprakları üzerinde de hâkimiyet kurmak istiyordu. İşte Yakub Han ve Kaşgarya Hanlığı, Rusların bu egemenlik planının gerçekleşmesini de engellemişti.

Yakub Han ve Devleti'nin bir başka işi; Hindistan ve Afganistan üzerinde hâkimiyet kuran İngilizlerin Orta Asya coğrafyası üzerinde planladığı "Büyük Oyun" isimli yüz yıllık planına darbe indirmek olmuştur.

Yakub Han'ın Osman Devleti ile kurduğu ilişki ve akabinde Osmanlı Devleti'ne resmen bağlılığını ilan etmiş olması, onun Rusya, Çin ve İngiltere gibi devlerin oynadığı "hâkimiyet oyununa rağmen kurduğu 13 yıllık devlet, tarihin kayıtlarına "diplomatik bir zafer" olarak kaydedilmiştir.

Ayrıca Yakub Han'ın diplomatik duruşu; Kaşgar Hanlığı'ndan önce Türkistan coğrafyasında muğlak ve çekingen siyaset izleyen Osmanlı Devleti'nin daha dirayetli ve daha aktif bir politika izlemesine yol açmıştır.

En önemlisi de Yakub Han kurduğu Hanlık ile bilerek veya bilmeyerek, Rusya'nın Afganistan üzerinden Pakistan bölgesine inişini, hatta İran üzerinden Akdeniz ile buluşmasına engel olmuştur.

İşte konusunda ilk olma özelliğini taşıyan elinizdeki bu kitapta; Çin ve Rusya gibi iki deve karşı Yakub Han'ın 13 yıl gibi uzun bir süre direnişinin hikâyesini, Rus ve Çin'in onu yok etmek için sergilediği oyunları, iç çekişmeleri bir film sahnesindeymiş gibi ibretle okuyacaksınız.

D.A. İsiyev'in "*Yedişehir Uygur Devleti*" adlı kitabında anlattığı üzere

YAZARDAN

Türk tarihinin en eski yerleşim yeri olarak değerlendirebileceğimiz Doğu Türkistan coğrafyası, Türk tarihi için önemli gelişmelerin başlangıç yeridir. İnsan unsurunun oluşturduğu kültürel ve siyasi hiçbir değer coğrafyadan bağımsız değerlendirilemez. Dolayısıyla Türklerin tarihi ele alınırken de Doğu Türkistan ile ilgili meseleler bu tarihten ayrı tutulamaz.

Tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren "il" edindikleri bu coğrafyada varlığını muhafaza eden Türkler, zaman içerisinde bu coğrafyanın değişen şartları dolayısıyla bilinen dünyanın farklı noktalarına dağılmışlardır. Türklerin yaşadığı yer olarak değerlendirebileceğimiz "Türkistan" tabiri genel olarak Doğu ve Batı olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Hunlar ile başlayan ve Timur egemenliğine kadar uzanan süreçte tek bir siyasi otoritenin bulunduğu Türkistan coğrafyası, bu asırdan sonra bölünmüş ve kargaşaya teslim bir sürece girmiştir. XV. asır itibariyle Türkistan'ın batısında ortaya çıkan küçük hanlıklar Rusların ilerleyişine dayanamayarak teslim olmuşlardır. Kendi içlerindeki mücadeleleri ilerleyen Rus tehdidine karşı birlikte mücadeleyi mümkün kılmamıştır. Hatta Ruslarla birlik olarak birbirlerinin siyasi etki alanlarını daraltmaya çalışmışlardır.

Rusların Doğu Türkistan'a yönelik ilerleyişi Batı Türkistan kadar hızlı olmamıştır. Bölgeyle ilgili ayrıntılı olarak raporlar hazırlatan Rus yönetimi 17. yy.'den itibaren İli Vadisi boyunca ileri karakollar inşa ettirerek bir tehdit unsuru olmaya başlamıştı. Ancak gerek Batı Türkistan'daki ilerleyişi gerekse Osmanlı Devleti ile uzun süren savaşlar Rusya'nın bütün gücünü tek merkezde toplamasını zorlaştırmıştır. Bu süreçte meydana gelen gelişmeler zaten bölgede hak iddiasında bulunan Mançu (Çin) hanedanlığının Doğu Türkistan'a yönelmesine sebep olmuştur.

Çin yönetimi 18. yy.'da Doğu Türkistan'ın önemli şehirlerinden Kumul ve Turfan'ı ele geçirmiş 1759 yılına gelindiğinde ise Kaşgar başta olmak üzere Doğu Türkistan'ın bütün şehirlerini kendi idaresine bağlamıştı. Bölgede bağımsız durumda olan Hokand Hanlığı ise bu durum karşısında hiçbir şey yapamamış, Çin yönetiminin bölgedeki varlığını kabul etmiştir.

Bu işgal Çin'in bölgedeki ilk büyük işgal girişimi olmakla birlikte etkisi günümüze kadar uzanan sistemli bir asimilasyonun başlangıcı olacaktır. 1759 yılından sonrasını ise isyanlar dönemi olarak okumak konuyu anlamamız açısından daha doğru olacaktır. Çünkü Yakub Han'ın bağımsızlığını ilan ettiği tarihe kadar geçen sürede Doğu Türkistan coğrafyasının tamamında isyanlar patlat vermiş ve Çin yönetimi bu isyanları kanlı bir politika ile bastırmıştır. 1757-59 Hocalar İsyanından 1864 Kuçar ayaklanmasına kadar geçen sürede 42 büyük isyan meydana gelmiştir. Bu durum, zaten çökmüş durumda olan Doğu Türkistan şehirlerini yok olma noktasına getirdiği gibi yerli halkın bir kısmının da göç etmesine sebep olmuştur. Ancak 1864 yılında Kuçar ve Döngen isyanları sonrasında bölgeye gelen Yakub Bey, kısa sürede bütün Doğu Türkistan şehirlerini Çin esaretinden kurtarmıştır.

Doğu Türkistan'daki son bağımsız Türk hanlığı olarak değerlendirebileceğimiz Kaşgar Hanlığı Hindistan'da bulunan İngiliz yönetimi ve Osmanlı Devleti'nin desteğini almıştır. Orta Asya'da Ruslarla rekabet içerisine giren İngiltere, Yakub Han üzerinden Rusları yıpratmaya çalışıyordu. Yakub Han ise Osmanlı Devletine bağlılığını bildirerek hilafet makamının bölgedeki tek temsilcisi konumuna yükselmiş, böylece Asya'daki Müslüman nüfus üzerinde önemli bir etkiye kavuşmuştu.

Bu çalışmada Türk tarihinin bölünmez bir parçası olan Doğu Türkistan'ın ikinci defa Çin esaretine girmeden önce bağımsız olarak geçirdiği 13 yılı okuyacaksınız. Yakub Bey'in verdiği mücadele ve ortaya çıkardığı siyasi yapının incelemesini bulacaksınız. Kaşgar Hanlığının askeri, iktisadi ve kültürel bakımdan ne durumda olduğunu değerlendirmeye çalıştım. Osman Batur'un Urumçi'de kurşuna dizilmesine kadar geçen sürenin de bir özetini konu bütünlüğünü bozmamak için okurun değerlendirilmesine sunulmuştur. Ayrıca çalışmanın en sonuna bölge coğrafyasının gözünüzde canlanmasını sağlamak amacıyla Dr. A. Rıza Bekin'in bir çalışmasında yer alan haritalardan bir tanesini de ekledim. Bu harita yardımıyla, kitapta okuyacağınız olaylardaki yer ve mekân karmaşasını ortadan kaldırabilirsiniz.

Çalışmayı yaparken her kesimden insanın okuyabilmesini sağlamak için olabildiğince sade bir anlatım dili tercih edilmiş ve okuru ayrıntıya boğmaktan kaçınılmıştır.

Serhat Doğan

I. BÖLÜM

YAKUB HAN ÖNCESİ TÜRKİSTAN'DA UMUMİ DURUM

Biz birbirimiz ile mücadele ederken asıl düşmanı unutmuştuk.

Habib Hoca

DOĞU Türkistan siyasi tarihi dikkatli olarak incelendiğinde sürekli olarak bir istikrar çizgisinin olmadığı görülecektir. Cengiz Han ve ardıllarından sonra Türkistan coğrafyasındaki ilk siyasi birliği Timur sağlamıştı. Ancak Timur döneminde yaşanan pek çok gelişme 16. yy. Türkistan'ı için hiç de hoş olmayan olayların başlangıcı olacaktır. Özellikle Altın Orda Devleti ile giriştiği mücadele ve sonrasındaki galibiyeti belki Türkistan tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil edecektir. 1391 tarihinde Kunduzca muharebesi, 1395 Terek muharebesi sonrasında Altın Orda Hanlığı bir daha eski gücüne kavuşamayacak derecede zayıflamıştır. Bizler için bu mücadeleyi önemli kılan husus ise, Timur ve Toktamış arasındaki mücadeleden Rusların galip çıkması olmuştur. O tarihe kadar bölünmüş uyruklar halinde yaşayan Slav toplulukları Türk-Tatar egemenliğini kabul ediyorlardı. Rus knezlikleri Altın Orda hanlarının beratları ile iktidara geliyorlar ve vergi veriyorlardı. Öte yandan iki ulus arasında sıkı bir etkileşim söz konusuydu. Ancak bu tarihten sonra Rus knezlikleri ortaya çıkan boşluktan da faydalanarak hâkimiyet alanlarını genişletme ve kendi aralarında bir toparlanma sürecine girmişlerdir. Altın Orda Devleti yıkıldıktan sonra ortaya çıkan hanlıklar Rus etkisini belli bir süre kontrol altında tutmayı başarmıştır. Özellikle Kırım hanlarının bu konudaki etkisi yadsınamaz derecede önemlidir. Ancak Moskova Knezliği'nin diğer Rus uyrukları üzerindeki hâkimiyeti durumu yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı. 1552'de Kazan Hanlığı'nın düşmesi ise bu değişikliğin ilk gözle görülen hamlesi olmuştu. Artık Türkistan coğrafyasına doğru ilerleyen bir Rus gerçeği vardı.

Türkistan'ın doğusunun Ruslarla tanışması biraz daha geç tarihlere tekabül ediyor. Ancak bu durum bölgede bir siyasi istikrar olduğu anlamı taşımamaktadır. Çin yönetimi bölgedeki bütün siya-

si gelişmeleri yakından takip ediyordu. Ama bunun ötesinde Doğu Türkistan coğrafyası batısından daha kötü durumdaydı. Timur sonrasında bölgede sadece siyasi değil dini karışıklıklar zirveye çıkmış, din temelli politikalar neticesinde bölgede büyük bir bölünme yaşamıştır. Kısa süreli kurulan otoriteler çok kolay dağılmış ve şehir devletçikleri ortaya çıkmıştır. 18. yy. itibariyle bölgeye Rusların da gelmesiyle bölgedeki durum daha da kötüleşmiştir. 400 yıldan fazla bir zaman boyunca, aralıksız bir savaş alanına dönecek olan Doğu Türkistan coğrafyası istikrarlı bir vaziyete günümüzde bile hâlâ kavuşabilmiş değildir.

Yakub Han'ın Doğu Türkistan'daki siyasi başarısını anlayabilmek için bölgenin geçmişten gelen siyasi yapısını doğru okumak gerekmektedir. Doğu Türkistan coğrafyasında yaşanan siyasi değişimler ve bunun halk üzerinde bıraktığı etkiler Kaşgar Hanlığı'nın ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır. Yakub Han öncesi Doğu Türkistan'da merkezi bir siyasi otoritenin olmayışı, bölgenin dışardan gelen işgal faaliyetlerine açık hâle gelmesine sebep olmuştur.

Doğu Türkistan'da Oyratlar

Doğu Türkistan tarihinde Oyratlar ya da diğer adı ile Kalmuklar önemli bir yere sahiptirler. XVI. yüzyılda cereyan eden siyasi ve iktisadi meseleler yüzünden Türkistan'daki siyasi birlik bozulmuştur. Bu durum Türkistan coğrafyasındaki grupların yer değiştirmesine sebep olmuştur. 1507 yılında Timur'un kurduğu siyasi birliğin dağılmasından sonra onun neslinden olanlar Hindistan coğrafyasına, Çağatay neslinden gelenler de Doğu Türkistan coğrafyasında Altışehir'e çekildiler.[1] Bunun dışında Türkistan'da irili ufaklı pek çok etnik grup yer değiştirmiştir. Bunlardan biri de Oyratlardır. Moğol

[1] Altı şehir olarak adlandırılan yerler Doğu Türkistan'daki büyük şehirlerdir. Bunlar sırasıyla Turfan, Hoten, Yarkend, Aksu, Kaşgar ve Kuça'dır. Kuça şehrinin diğer bir adı da Yengi Hisar'dır. Bazı kaynaklar ise Kuça yerine Üç Turfan'ı kabul etmektedirler. Yakub Han zamanında Kara Şehir de bunlara eklenmiş ve şehirlerin oluşturduğu bölge Yedi Şehir olarak anılmaya başlanmıştır (Karî Kurban Ali Hâlidî, *Kitâb-ı Târih-î Cerîde-i Cedîde*, haz. Bahattin Gencal, Ankara: TTK, 2013, s. 16).

topraklarından kalkarak Doğu Türkistan hudutlarına yerleşen Kalmuklar 4 kabileden oluşmaktadırlar: Hoşut, Cungar, Dorbut, Torgavut. Bu kabilelerden Hoşut kabilesinin beyi kendisini Cengiz Han neslinden kabul ederek ön plana çıkmıştır. Bu boyların birleşerek oluşturduğu hanlığa Cungar Hanlığı denilmiş,[2] yaşadıkları yer sebebiyle de Tanrı Dağları'nın kuzeyindeki topraklar Cungariye diye adlandırılmıştır.

Oyratlar Doğu Türkistan'da en güçlü dönemlerini Galdan Han zamanında yaşamışlardır. Hocaların içinde bulunduğu durumdan yararlanıp Altışehir'i himayelerine aldılar. Çin toprakları üzerinde hak sahibi olduklarını söyleyerek Çin'e doğru genişlemeye başladılar. Kısa süreli de olsa Kuzey Çin'de bir hâkimiyet dönemleri oldu. Ancak 1696 tarihinde bozguna uğradılar. Ordusunu kaybeden Galdan Han geri çekilmek zorunda kaldı ve 1697 yılında da öldü.

Galdan Han'ın yenilmesi ve ölümü üzerine Cungar Hanlığı çöküşe geçmiştir. Hanlık kavgaları Çin sarayının müdahalesine davet çıkarınca kısa sürede Çin, hanlık üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmıştır. Türkistan bölgesinde de ortaya çıkan Hocalara yenilen Cungar beyleri yavaş yavaş küçüldüler. Çin orduları 1750 yılı sonrasında Tanrı Dağları'nın kuzey bölgesini işgal edip Cungar beylerini kılıçtan geçirdiler. Bu tarihten sonra Cungar Hanlığı varlığını yitirmiş ve Çin'de iktidarı elinde bulunduran Mançular Altışehir bölgesini istila için hazırlıklara başlamışlardır.[3]

Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi

Yakub Han öncesi ve onun döneminde Doğu Türkistan'da mücadele ettiği yapıların başında Hocalar geliyordu. Halk üzerinde büyük etkileri olan Hocalar, bölgede siyasi birlikteliğin kurulamayışının en önemli sebeplerinden de birisiydi. Hocalar, Doğu Türkistan tarihi açısından önemli bir yere sahipti. Ortaya çıkış şekilleri ve üstlendikleri vazife bazı zamanlarda siyasi otoritenin çok ötesindeydi. Ortaya

[2] İklil Kurban, *Doğu Türkistan İçin Savaş*, Ankara: TTK, 1995, s. 37.

[3] Konuralp Ercilasun, *Tarihin Derinliklerinden 19. Yüzyıla Kadar Kaşgar*, TTK, Ankara, 2013, s. 40.

devam ettirdi ve mürit toplayarak onu zayıflatmak istedi. Böylece bölünme de burada zirveye çıktı. Hocalar, farklılıklarını göstermek için sadece fikri meselelerde farklı yorumlar yapmıyorlardı. Elbiselerini de ayırmışlar ve bu şekilde gruplarını belli etmişlerdi. Aktağlıklar'ın merkezi Kaşgar, Karatağlıklar'ın merkezi Yarkent oldu.[13] Yaklaşık 300 yıl boyunca bölgede hüküm süren Hocalar, hem dinî hem de askerî bakımdan önemli bir konuma yükselmişlerdi. Ancak bu kadar güçlü olmalarına rağmen bölgede bir devlet kuramamışlardır. Birbirlerine karşı husumetleri dolayısı ile Çin kışkırtmalarına hep açık durumda kalmışlardır.[14] Aralarındaki bu husumet düşman olarak saydıkları guruplarla iş birliğine kadar gidebiliyordu. Bu durumu çok iyi değerlendiren Çinli yöneticiler bölgedeki hâkimiyetlerini çoğu zaman Hocalar üzerinden kuruyorlardı. Birbirlerine karşı bu düşmanca tutum kısa sürede bölgeyi işgallere açık hâle getirmekle kalmamış, işgallere karşı direnecek halkı kendi içindeki mücadelelerle zayıflatmıştır.

Doğu Türkistan'da Çin İstilası

Çin, Doğu Türkistan üzerinde asırlardır mücadele eden, bölge üzerinde sürekli hak sahibi olduğunu iddia eden siyasi yapıların en büyüğüdür. Günümüzdeki meselelerden geçmişe doğru bir analiz yaptığımızda durumun bugünkünden pek farklı olmadığı görülecektir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin politikası bölgeyi sadece ilhak etme gayesinden ibaret değildir. Çin her mecrada bölgenin Çin toprağı olduğunu dile getirmektedir. Günümüz şartlarında bakıldığında zengin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bölgenin Çin açısından neden önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak söz konusu dönem incelendiğinde günümüz şartlarının hiçbirinin oluşmadığı ortadadır. Yani Çin için bugün bölge zengin kaynakların olması sebebiyle önemlidir lakin yüzlerce yıl önce böyle bir durum

[13] Kadir Tuğ, *a.g.t*, *s*.73.

[14] Veli Uçmaz, *Kaşgar Devleti ve Osmanlı Devleti ile Olan İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s.14-17.

II. BÖLÜM

YAKUB HAN'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

Bağımsızlığın tadını sadece anlatılardan hatırlıyoruz. Oysa bizim insan dolu şehirlerimiz vardı.

Habib Hoca

TARİHTE iz bırakmış insanların yaşantıları genellikle ciltler dolusu kitapları doldururken 19. yy. siyasi tarihindeki önemli isimlerden biri olan Yakub Bey'in hayatı ile ilgili yapılan çalışmaların kısıtlı kalması şaşırtıcıdır. Lakin dönem şartları göz önüne alındığında buna verilecek en makul cevap Yakub Bey'in soylu bir aileden gelmiyor oluşu olabilirdi. Kendisi bir han ya da hakan soyundan değildi. Bölgede etkisi büyük olan Hocalar neslinden de gelmiyordu. Soy olarak bir bağlantısı olmasa da ailesi nüfuzlu bir yapıya sahipti. Zaten onun kısa sürede yükselişinde ailesinin bu nüfuzu çok büyük etki edecekti. Bu yüzden kendisi hakkındaki bilgilerimizin büyük bir kısmını siyasi olarak ortaya çıktığı dönemden sonrası oluşturmaktadır. Çocukluk ve gençlik yıllarına dair yazılanların büyük çoğunluğu da yine hanlığını ilanı sonrasında anlatılardan toplanılarak yazılmıştır.

Yakub Bey'in Kökeni

Kaşgar Hanlığı'nın kurucusu olarak anılan Yakub Bey, Musa Sayrami'ye göre 1827 yılında Hokand Hanlığı'nın Taşkent vilayetinin Pişkent bölgesinde dünyaya geldi[1]. Yakub Bey'in doğum tarihi olarak Zeki Velidi Togan[2] ve Yakub Bey ile ilgili geniş bir araştırma yapan Boulger[3] de aynı tarihi, Baymirza Hayit ise 1820 yılını vermektedir[4].

---

[1] Molla Musa Sayrami, *Tarih-i Eminiye*, Şincang Şinhua Kütüphanesi, Urumçi, 1989, s. 131.

[2] Zeki Velidi Togan, *a.g.e*, s. 237.

[3] Demetrius C. Boulger, *The Life of Yakoob Beg: Athalik Ghazi, and Badaulet; Ameer of Kashgars*, London,1878, s. 117.

[4] Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi*, s. 144.

Yakub Bey'in babası Pir Muhammed Mirza, Hokand Hanlığında hükümet işlerinde görevli idi. Mirza unvanından dolayı Timur nesline dayandırılsa da bu yaklaşım doğru bir yaklaşım değildir[5]. Çünkü bölgedeki yerel otoritelerin çoğu bir şekilde kendi soylarını Timur'a bağlayarak buradan bir meşruiyet kazanma çabası içerisindeydiler. Annesi bölgenin önde gelen mollalarından Şeyh Nizameddin Efendi'nin kız kardeşidir. Pir Muhammed Pişkent kadılığı yaptığı sırada Yakub Bey'in annesi ile tanışmış ve evlenmiştir. Yakub Bey nüfuzlu bir aileye mensup olan annesinin erken vefatı üzerine dayısı tarafından himaye edilmiştir. Çocukluk yıllarını Hokand ve çevresinde geçiren Yakub Bey'in medrese tahsili görüp görmediğini bilmiyoruz. Ancak iyi derecede Farsça bilmesi ve dini konulardaki hassasiyeti bir medrese tahsili aldığını göstermektedir. Önce Mehmed Ali Han'ın sarayında Muhammed Ali Kaşka'nın çilimcilik (nargilecilik) hizmetinde bulunmuş, sonra ise başka saraylarda görev yapmıştır. Yakub Bey'in bu süreçte en büyük destekçisi dayısı olmuştur. Daha sonra Taşkent Kadısı Nizameddin, yeğeni Yakub Bey'i Taşkent Beyi Aziz'in himayesine vermiştir. Yakub Bey kısa sürede *kuşbeyi*'lik makamına getirilmiş,[6] böylece saraydaki en yetkili kişilerden biri olmuştur. Kız kardeşinin Nur Muhammed Han ile evlenmesinden sonra ise saraydaki durumu iyice güçlenen Yakub Bey 1845 yılında Han Yaveri, 1847 yılında ise *Punsedbaşı* oldu.[7] Ancak bu durum tartışmalıdır. Bazı kaynaklar Yakub Bey için *Punsedbaşı* ifadesi kullanırken bazıları ise Kuşbeyi unvanı aldığını söylemektedir.[8] Aynı görevin farklı şekillerde isimlendirilmesinden dolayı böyle bir ikiliğin

[5] Mualla Uydu Yücel, "Yakub Beg", *DİA*, XLIII, s. 277.

[6] Kuş Begi unvanının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. XIII. yüzyılda Maveraünnehir bölgesinde hüküm süren Hâkim Kuş Beyi'nden bahsedilir (Howorth, *History of the Mongols*, V.II, s. 786-787), Yarkent Hanlığı döneminde ise Kuş Beyi unvanı uç beyi ile aynı anlamda kullanılmıştır. Hive Hanlığı'nda ise kullanımı "vezir" olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaşgar'da devlet kuran Yakub Bey Hokand Hanlığı'nın kuş beylerinden birisiydi. Kuş Beyi Hokand Hanlığı'nda barış zamanı vezirlik görevinde iken savaş zamanı orduların başkumandanı olarak görev yapardı. Bk. Konuralp Ercilasun, *Ch'ıng Hanedanlığı Zamanında Kaşgar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2003, s. 5-56.

[7] M. M. Sayrami, *a.g.e*, s. 131.

[8] İklil Kurban, *Doğu Türkistan İçin Savaş*, s. 83.

yaşanması ihtimali fazladır. Ayrıca hanlıklar yönetimi incelendiğinde bir görevliye birden fazla unvan verildiği de görülmektedir.

Yakub Bey'in Hanlık İçerisinde Yükselişi

Sarayda uzun yıllar görev yaptığı için kendisine rahat bir çalışma ortamı oluşturan Yakub Bey yüzbaşı olması ile ordu içerisinde de tanınmaya başlamış, sevilen biri haline gelmiştir. 1847 yılında ise ilk evliliğini Akmescit ahalisinden Kıpçak asıllı biriyle gerçekleştirmiştir. İlk evliliği diye beyan ediyorum çünkü daha sonraki bölümlerde de anlatacağım üzere çok fazla evlilik yaptığı, çok farklı uluslardan kadınları nikâhı altına aldığı bilinen bir durumdur. Lakin bu ilk evliliğinden dünyaya gelen üç oğlu Hak Kuli Beg, Haydar Kulu Beg ve Beg Kuli Beg gerek bey olmadan önce gerekse bey olduktan sonra babalarının yanında önemli görevler üstlenmişlerdir.[9] Çocuklarından yalnız ikisi kendisinden sonra vefat etmiş, beş erkek çocuğunun üçü daha kendisi hayattayken ölmüştür.

Nur Muhammed, Yakub Bey'e büyük destek veriyordu. Onun desteğiyle 1845 yılında Hokand Hanı Hudayar, Han'ın dış ilişkiler memuru oldu. Kısa sürede hanlığın önemli makamlarına gelen Yakub Bey 1847 yılında Cenaz savcılığına, oradan Evliya Ata savcılığına tayin edildi. 1849 yılında ise Akmescit bölgesinin genel valisi olarak atandı.[10] Bu bölge Yakub Bey'in daha sonraki siyasi hayatının da başlangıç yeri olacaktır. Bölgenin hanlık ile bağlarının çok sıkı olmayışı ve jeopolitik durumu Yakub Bey'e rahat bir çalışma ortamı sağlamıştır. Bu rahat çalışma ortamı rahat kararlar alabileceği şeklinde bir yanılgıya düşmesine sebep olmuş olacak ki burada almış olduğu birtakım kararlar bölge ileri gelenleri ile arasının açılmasına sebep olacaktı. Buradaki Sarıkamış gölünden balık avlama hakkını Ruslara satmış ve bundan büyük bir gelir elde etmişti. Bu durum bölgede özellikle bazı hocaları ve şehrin ileri gelen eşrafını rahatsız etmiş, durumu hemen Taşkent Emiri Nur Muhammed'e bildirmiş-

[9] Yakub Bey'in Beg Kulu Beg, Hak Kulu Beg, İşan Kulu Beg, Allah Kulu Beg, Haydar Kulu Beg isimlerinde 5 oğlu vardı. Demetrius C. Boulger, *a.g.e*, s. 79

[10] Wilhelm Barthold, *Four Studies on the History of Central Asia*, Leiden, 1962, s. 271.

III. BÖLÜM

SİYASET ARENASINDA KAŞGAR HANLIĞI

Ey pekir Uygur oygan uykun yeter.
Sende mal yok emdi ketse can kiter.
Bu ölümdin özingni kutkuzmisan.
Ah senin halin beter halin beter.

Ey fakir Uygur, uyan uykun yeter,
Sende mal yok, şimdi gitse can gider.
Bu ölümden kendini kurtarmazsan.
Ah! Senin halin nice, halin nice.

ABDULHALİK UYGUR

YAKUB Han iktidarı ele aldıktan sonra hanlığın iç ve dış meseleleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Bir yandan Doğu Türkistan'da bozulmuş düzeni tesis etmeye çabalarken diğer yandan devrin büyük devletleri ile siyasi ilişkiler kurmaya çabalıyordu. Siyasi temas kurduğu devletlerle özellikle ticari meselelerde anlaşma sağlamaya çalışıyor, ayrıca kendisi için bir denge unsuru kurmaya çaba gösteriyordu. Aktif askeri seferler devam ederken aynı zamanda yoğun bir diplomasi trafiği yürütmesindeki en büyük amaç, kurduğu devleti siyaset sahasında da meşru hâle getirmekti. Böylelikle özellikle Çin yönetiminin üzerinde kurduğu baskıyı biraz da olsa hafifletmeyi amaçlıyordu. Kısa sürede Rusya ve İngiltere ile iyi ilişkiler geliştirmiş olsa da bu durum çok uzun sürmedi. Çünkü gerek İngiltere gerekse Rusya bölgesel çıkarları doğrultusunda bu hanlığın varlığına müsamaha gösteriyorlardı. Özellikle İngiliz ve Rus yönetimi arasında soğuk savaş alanı haline gelen Orta Asya için kilit rol oynayan Yakub Bey, iki büyük devletin çıkarlarının kesişmesi sonrasında devletini çok da yaşatamamıştır. Bu yüzden İngiltere'nin bölgeye olan ilgisinden bahsederek meseleye bir alt yapı oluşturmak önemli olacaktır kanaatindeyim.

İNGİLTERE İLE İLİŞKİLER

İngiltere'nin Orta Asya Politikası

İngiltere sömürge yapısını ilk kuran devletlerdendi ve ada ülkesi olması sebebiyle güçlü bir donanmaya sahipti. İngiltere kısa sürede Amerika kıtasındaki İspanyol ve Portekiz sömürgeleri ile yarışabilecek seviyeye gelmişti. Bununla birlikte 18. yüzyıl sonlarında Afrika,

Hindistan ve Avustralya'ya kadar uzanan geniş bir sömürge imparatorluğu kurmuştu.

Babür Devleti idaresinde bulunan Hindistan'da, zamanla siyasi iradenin zayıflaması, başlangıçta Portekizlerin bölgeyi işgaline, birkaç yüzyıl sonra ise İngilizlerin tüm Hindistan coğrafyasına hâkim olmalarına sebep olmuştur. İngilizlerin bölgede elde ettikleri zenginlik, başlangıçta pek çok Avrupa devletinin bölgeye ilgisini artırmıştı. Sömürgecilik yarışında İngiltere gibi hareket eden Fransa, bölgeyi İngilizlerden almak için pek çok anlaşmaya imza attı. Güçlü bir kara ordusuna sahip olan Fransa, donanmasının zayıflığı sebebiyle İngiliz donanmasıyla baş edemiyordu. Nitekim 1807 tarihinde Napolyon, Rus çarına bir teklif yapmış ve iki devletin meydana getireceği müşterek bir ordunun İngiliz idaresindeki Hindistan'ı alarak aralarında paylaşmaları gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştı.[1]

Her ne kadar coğrafi şartlar buna uygun olmasa da gerek Avrupa gerekse Rusya, Hindistan coğrafyasına hep ilgili olmuşlardır. Bu dönemde Hindistan'da etkisini giderek arttırmaya başlayan İngiliz hükûmeti Hindistan üzerinden kuzeye, Orta Asya coğrafyasına açılmak için bir yol arıyordu. Bölge 15. yüzyıldan sonra sistemli olarak Rus hâkimiyetine girmiş olsa da İngiltere Hindistan'daki sömürge yapısını Orta Asya coğrafyasına uzatarak burada da kendisine yeni pazar arayışlarına girişmişti.

Büyük Oyun ve Yakub Han ile İlk Karşılaşma

Rusya'nın bölgedeki varlığı İngiltere'yi her zaman rahatsız ediyordu. Hatta bu yüzden Osmanlı-Rus savaşları sırasında ağırlıklı olarak Osmanlı tarafında yer alıyor ve Rusya'yı Orta Asya coğrafyasında yıpratmaya çalışıyordu. İngiliz hükûmetinin Rusya ile mücadelesinin temel sebebi bölgedeki zengin doğal kaynaklar ve geniş pazardı. İki devletin Orta Asya üzerinde oynadığı oyunun merkez noktası ise Afganistan'dı. Bununla birlikte İngiltere Orta Asya'da Rusya'nın hâkimiyetinde bulunan Türk uluslarını desteklemiş, Rusya'ya karşı mücadele edenler ile iş birliği yapmıştır. Yakub Han

[1] W. K. Fraser-Tytler, *Afghanistan: A Study of Political Developments in Central and Southeastern Asia*, Oxford UniversityPress: London, 1967, s. 82.

ve Kaşgar'da kurduğu hanlık ile münasebetleri de bunun sonucunda başlamıştır.

Bugünkü Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Afganistan, Pakistan, İran ve Doğu Türkistan coğrafyasında Rusları dizginlemek için İngilizlerin başlattığı bu mücadeleye Büyük Oyun (*The Great Game*) denilmiştir.[2] İngiliz Yüzbaşı Arthur Conolly Buhara'da idam edilmeden önce İngilizlerin bölge politikalarına bu adı vermiş ve bundan sonra Orta Asya'da girişilen mücadele bu şekilde adlandırılmıştır.

İngilizlerin bu mücadelesi 1840 yılında Afganistan'ı işgal etmesi ile başlamıştı. Ruslar 1854 Kırım Harbi sonrasında Osmanlı Devleti ile birlikte hareket eden birleşik kuvvetlere yenilince rotasını Orta Asya'ya çevirmiş ve Hokand, Buhara ve Hive hanlıklarını işgal etmiştir. İngiltere'de bu tarihte iktidarda bulunan liberaller Orta Asya'da Rusların bu hızlı yayılışına ses çıkarmamışlar ve Rusların İli Vadisi hariç tüm Orta Asya coğrafyasını işgaline göz yummuşlardır. Bu işgale İngiliz Hükûmeti'nin sessiz kalmasındaki en büyük sebeplerden biri, Hindistan Genel Valisi Sir John Lawrence'in iki adamının Buhara Hanı Nasrullah Han tarafından idamı olmuştur. Lawrence 1841 yılında Buhara Hanına Yüzbaşı Arthur Conolly ve Albay Stoddart'ı elçi olarak göndermişti. Rusların Orta Asya'daki hızlı ilerleyişine karşı ortak hareket edebileceklerini, bir müttefiklik anlaşması yaparak bu durumu engelleyebileceklerini söylemişti. Ancak Nasrullah Han gelen iki elçiyi de kafalarını kestirmek suretiyle öldürmüş ve teklifi bu şekilde cevaplandırmıştır. Bu durum öncelikle Hindistan genel valisinin ve onun verdiği raporlar doğrultusunda Birleşik Krallıktaki yöneticilerin Türkistan hanlıklarına karşı fikirlerini değiştirmiştir.[3]

Bu dönemde Doğu Türkistan coğrafyası ile ilgili çalışmalarda bulunan William Henry Johnson, Hindistan Genel Valisi Lawrence ile yaptığı görüşmede Doğu Türkistan'a giderek burada akademik birtakım çalışmalarda bulunmak için izin istemiş ancak alamamıştır.

---

[2] Ertan Efegil, Elif Hatun Kılıçbeyli, Pınar Akçalı, *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 116-117.

[3] Mehmet Saray, *Rus İşgali Devrinde Osmanli Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1984, s. 44, 77.

IV. BÖLÜM

YAKUB HAN DÖNEMİNDE KAŞGAR HANLIĞI'NDA ASKERİ, SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

Gözyaşlarımız devlet olur mu bilinemez, ama akıttığımız kan bir devlet kurmaya yetecek kadar fazlaydı.

Habib Hoca

KAŞGAR Hanlığı'nın kurulduğu Doğu Türkistan coğrafyası; Çin, Batı Türkistan, Afganistan, Hindistan ve Rusya ile çevrili olup jeopolitik açıdan Asya'nın en mühim merkezlerindendir. Ülke 600.000 km²'si çöllerle kaplı olmak üzere çok çeşitli ekosistemleri içinde bulunduran, Altay Dağı, Karanlık Dağ ve Tanrı Dağı gibi dağların bulunduğu 1.823.418 km²'lik meşakkatli bir coğrafyadır. Manas, Tarım Deryası, İli gibi nehirler bölgeye su temini açısından hayat vermektedir. Yeraltı madenleri bakımından zengin olan Doğu Türkistan'da çok sayıda bakır, demir, altın, gümüş, petrol, kömür yatakları bulunmaktadır. Bölgenin önemli şehirleri arasında Hoten, Yarkend, Kaşgar sayılabilir. Ayrıca tarihî İpek Yolu'nun güzergâhı bu coğrafyadan geçmektedir.

Bölgede sırasıyla Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Cengiz İmparatorluğu, Çağatay Hanlığı ve Timurlu Devleti hüküm sürmüştür. Timur'un ardından bölgede Saidiye Yarkend Hanlığı kurulmuş, fakat bu devlet de çok uzun ömürlü olmayıp Moğol Kalmuklar tarafından yıkılmıştır. Bunun üzerine bölgedeki otorite boşluğunda, Hocalar hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Bu dönemde bölge nüfuz sahibi din adamları tarafından yönetilmiştir. 1757 senesinde Çin işgaline uğramış, 1864 yılına kadar bölge halkının çıkarmış olduğu 42 isyana rağmen Doğu Türkistan işgal altında kalmıştır. Bu işgal esnasında Çinliler bölgeyi katı bir şekilde idare etmiş, direnmeye çalışan halk katliamlara uğrayarak itaate zorlanmıştır. Nihayet 1864 yılında Çin'in merkezî otoritesinin zayıflamasıyla Doğu Türkistan'ın önemli şehirleri Çin işgalinden kurtulmuş, bir müddet sonra Yakub Han bölgenin idaresini ele alarak Kaşgar hanı olmuştur[1].

Yakub Han'ın Meşruiyeti ve Yönetim Şekli

Yakub Han, kendisinden önceki hükümdarlardan farklı bir konuma sahipti. Çünkü onun oluşturduğu iktidar, emirlik ya da hanedan

[1] Çağatay Gönder, "Kaşgar Emirliği'nin Osmanlı Devleti'ne Tabiiyeti", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, XV, 30 (2016), s. 1-30.

kökenli değildi. İktidarının temel meşruiyeti halkın ihtiyaçlarının gereği olarak devam etmişti. Kendi sınıflarına mensup olmadığından Hocaların muhalefetine karşılık meşruiyetini daha başka yollardan elde etme yoluna gitmiştir.[2] Emirlik içerisindeki kuvvetini halk ve tüccar grupları olmak üzere toplumun çok daha farklı kesimleri üzerinden sağlamaktaydı. Kurmuş olduğu Hanlığı İngiltere, Rusya ve Çin arasındaki rekabetin içerisinde yaşatmaya çalışmaktaydı. Zira Doğu Türkistan'da bulunan müstakil bir Türk devleti, Rusya ile İngiltere arasında tampon olacağından İngiliz İmparatorluğu açısından önemli bir durum arz ediyordu. Keza İngiltere ve Rusya Kaşgar'da kurulan müstakil Türk hanlığını tanıyarak elçilikler açmışlardı.

Yakub Han'ın meşruluğu halk arasında tartışılan bir husus değildi. Ancak vergi toplama hususunda hanlık görevlilerinin başına buyruk tavırları halkın saraya karşı büyük bir öfke duymasına sebep olmuştur. Zira bu rahatsızlık tüccarlar arasında da hâkimdi. Yakub Han tarafından görevlendirilen memurlar, tüccarların mallarına keyfi olarak el koyuyorlardı. Bu durum ülkeye gelen tüccarlar arasında büyük tedirginliğe sebep oluyor ve Yakub Han'ın meşruluğunu sorgulatıyordu. Aynı tavrı bölge yöneticisi atarken de gösteriyordu. Nitekim Hoten, Aksu ve Korla yönetim boşluğundan dolayı viran hâle gelmişti. Her ne kadar dindar bir görüntü vermiş olsa da yaptığı evlilikler de onu halk arasında konuşulan biri hâline getirmişti. Yerli ahali ile birlikte, Çinli, Döngen, Kalmuk ve Kazak esirlerden ganimet olarak aldığı kızlardan pek çoğuna nikâh kıymış ve haremine almıştı[3].

İngiliz araştırmacıların güzellemelerine rağmen Yakub Bey'e yönelik yerel ahalinin tavrı hep sabitti. Kaşgar'a dışarıdan gelmiş biri olarak gördükleri Yakub Bey'i benimsemekte ve kabullenmekte sıkıntı çekiyorlardı. Özellikle Hoten askerleri ordu içerisinde yüksek seviyelere gelmeleri sebebiyle Yakub Han'a karşı büyük bir hürmet gösterirken, Hoten halkı bunun tam tersi bir duruş sergiliyordu. Musami Hamada tarafından yayımlanan Hoten *Tarihi* adlı eserde geçen bir şiirde şu ifadeler yer almaktadır:

---

[2] Kemal Karpat, İslam'ın Siyasallaşması Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması, (Çev. Şiar Yalçın), İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 90.

[3] Musa Sayrami, *Tarihi Hamidi*, s. 508-520.

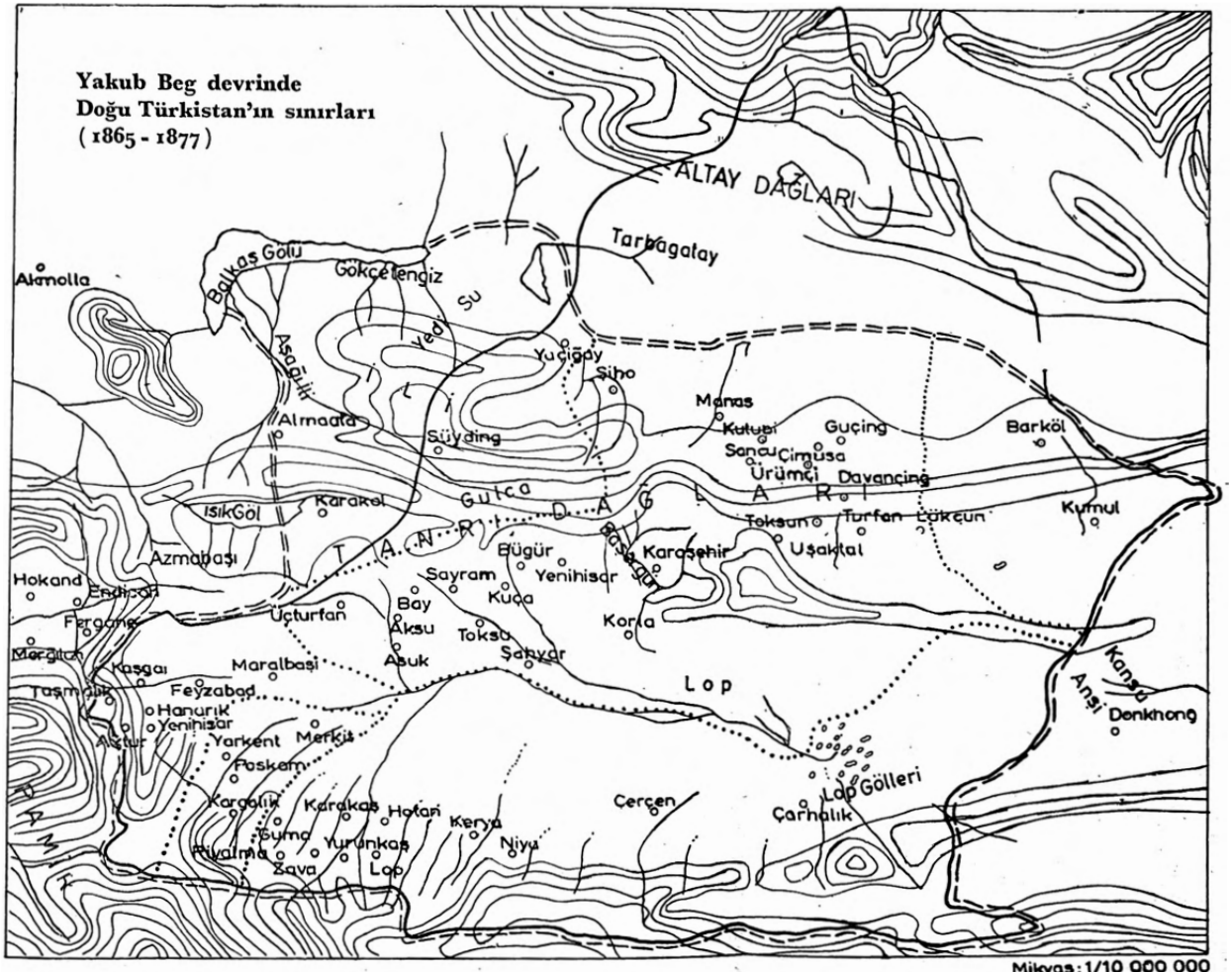
"Pekin'den Çinliler geldi, gökyüzün yıldızları gibi.
Andicanlılar yükseldi ve aktı, ormandaki yabani domuzlar gibi.
Onlar boşuna geldi, boşuna gitti, Andicanlılar.
Onlar korkarak gitti ve perişan oldu, Andicanlılar.
Her gün onlar (Andicanlılar) bakireleri eş olarak alıyor.
Onlar güzel kadınları görüp zevk aldı.
O (Yakub Bey), Turfan'dan kaçıp Korla'ya geldi.
O, düşmana ateş açmadı ve utanmadan teslim oldu.
Korkak gibi sen (Yakub Bey) mezara gittin.
Bütün Askerler ona şaşırdı.
Sonra şehirlere bela düştü.
Hitay (Çinliler ve Mançuryalılar) baskıyı getirdi.
Müslümanlar Allah'a ağlıyor"[4].

Yakub Han, otoritesinin temelini dinden alıyordu. Türkistan'ın tamamında *Mücahit* olarak anılıyordu. Çünkü savaşları ağırlıklı olarak Çin üzerineydi ve halifenin bölgede yetki verdiği tek kişi konumundaydı. Bu yüzden hiçbir zaman sultan ve ona eş değer unvan kullanmamıştır. *Atalık Gazi* ya da *Bedevlet* (Hayırlı Hükümdar) unvanlarını kullanmıştır. Osmanlı Sultanı ve İslam Halifesi olan Abdülaziz'in onu tanıması onun mücahit vasfını daha da perçinlemiştir. Abdest alırken bile kurallara eksiksiz uyan ve bunu çevresindekilere de zorunlu tutan Yakub Han resmi anlaşmalarda da mücahit unvanını kullanmayı ihmal etmemiştir[5].

Yakub Bey'in iktidardaki kesin kontrolü ülkenin her yerinde hissediliyordu. Ülkenin büyük 15 bölgesine *"dadga"* unvanıyla görevliler atıyor ve bunlara geniş yetkiler veriyordu. Ancak bunların yetkilerini kısıtlayacak kadıların varlığını da ihmal etmiyordu. Büyük güç verdiği yöneticileri şeriat kuralları içerisinde dengede tutmaya çalışıyordu. Saraya sürekli olarak rapor veriliyor bu şekilde Yakub Bey'in her şeyden haberdar olması sağlanıyordu. Halk yerel yöneticilerden şikâyetçi olursa bu şikâyetlerini kadılar aracılığı ile saraya iletiyordu. Şeriat kurallarına büyük önem veren Yakub Han için ka-

[4] Masami Hamada, *L' Histoire de Hotan de Muhammad A'lam,* Kyoto Üniversity,1980, s. 26-28.

[5] Mettursun Beydulla, "Sources And Perspective On Late Nıneteenth Century uyghur Hıstory", XVI. *Türk Tarih Kongresi*, TTK, Ankara, 2010, Eylül, s. 207.

Yakub Beg devrinde
Doğu Türkistan'ın sınırları
(1865 - 1877)
ALTAY DAĞLARI
Tarbagatay
Balkaş Gölü
Alamolla
Gökçe Tengiz
Su
Yedi
Asaplik
Almaata
Süyding
Yuçigay
Siho
Manas
Kutubi
Sanco
Çimusa
Güçing
Barköl
Ürümçi
Davançing
Karakol
Gulca
DAĞLARI
Işikgöl
Azmabaşı
TIANŞAN
Bügür
Karaşehir
Toksun
Turfan
Lükçun
Kumul
Uşaktal
Hokand
Endican
Sayram
Yenihisar
Kuça
Bay
Aksu
Toksu
Şanyar
Korla
Ferganа
Uçturfan
Marğilan
Kaşgar
Maralbaşi
Asuk
Taşmalik
Feyzabad
Hanarik
Yenihisar
Yarkent
Merkit
Aleştur
Peskem
Lop
Kansu
Anşi
Denkhong
Karagilik
Karakaş
Hotan
Kerya
Cerçen
Çarhalik
Lop Gölleri
Pamir
Guma
Yurunkaş
Niya
Aksalma
Zava
Lop
Mikyas: 1/10 000 000

KAYNAKÇA

Alder, G.J, *British India's Northern Frontier*, Londra 1963.

Alptekin, İsa Yusuf, *Doğu Türkistan Davası*, Otağ Yayınları, İstanbul 1975.

_____, *Esir Doğu Türkistan İçin*, Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi, İstanbul 1985.

Anadol, Cemal, *Orta Asya Türk Devletleri Tarihi*, Kamer Yayınları, 1996.

Andican, A.Ahat, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2009.

Âtıf, Mehmet, *Kaşgar Tarihi: Bâis-i Hayret Ahvâl-i Garibesi*, Haz: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Eysi Kitap Yayın, Kırıkkale 1999.

Azamat, Nihat, "Mehmed Tevfik Bosnevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Ansiklopedisi,* XXVII, s. 538-539.

Allworth, Edward, ed. *Central Asia: 130 years of Russian dominance*. Durham: Duke University Press, 1994.

Barthold, Wilhelm, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

_____, *Four Studies on the History of Central Asia*, Leiden 1962.

Bales, William Leslie, *Tso Tsungt'ang: Soldier and Statesman of Old China*, Shanghai, 1937.

Becker, Seymour, *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva1865 1924*, Taylor & Francis, Londra ve New York 2004.

Bekin, Ahmet Rıza, *Yakub Bey Devrinde Çin Türkistan'da Siyasi ve Kültürel Durum*, AÜDTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1971.

Beydulla, Mettursun, "Sources And Perspective On Late Nıneteenth Century Uyghur Hıstory", XVI. *Türk Tarih Kongresi*, TTK, Ankara 2010, Eylül.

Blyth, Robert J, Blyth, *The Empire of the Raj India Eastern Africa and the Middle East 1858-1947,* Palgrave Macmillan, New York 2003.

Boulger, Demetrius Charles, *The Life of Yakoob Beg; Athalik Ghazi, and Badaulet; Ameer of Kashgar,*W. H. Allen & Co, London 1878.

_____, *Central Asian Portraits; The Celebrities of The Khanates and The Neighbouring States*, W. H. Allen & Co, London 1880.

Buğra, Mehmet Emin, *Şarki Türkistan Tarihi*, Kabil 1940.

_____, *Doğu Türkistan: Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu*, Güven Matbaacılık, İstanbul 1953.

_____, *Doğu Türkistan'ın Hürriyet Davası ve Çin Siyaseti,* İstanbul 1954.

Ch'en, Ch'ing-lung, *Çin ve Batı Kaynaklarına Göre 1828 İsyanlarından Yakub Bey'e Kadar Doğu Türkistan*, T'ai-Pei 1967.

Cai Jin-song (蔡锦松), *Xin-jiang Jian-shi*(新疆简史), 3. Bs., C: II, Urumçi, Xin-jiang Ren-min Chuban-she, 1997.

Ch'en Ch'ıng Lung, *Çin ve Batı Kaynaklarına Göre 1828 İsyanlarından Yakub Bey'e Kadar Doğu Türkistan Tarihi,* Doktora Tezi, Taıpei 1967.

Chu, Wen Djang, *The Moslem Rebellion in Northwest Chine 1862-1878*, ed. Karl Jahn - John R. Krueger, Central Asiatic Studies, Paris: The Hague 1966.

Çapraz, Hayri, "Çarlık Rusyasının Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (Aralık 2011), s. 51-78.

Demirağ, Yelda, "1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 3, 2014, s. 229-245.

Derviş, Leyla, "XX. YY. Kazak Türklerinin Aydını Çokan Velihanov Hayatı ve Eserleri", *SUTAD (Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi)*, 40, Güz 2016, s. 127-133.

Ekrem Erkin, "Doğu Türkistan'da Sufi Hocalar", *Erdem Dergisi,* VIII, Ankara 1996, s. 622-625.

Eraslan, Cezmi, *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992.

Ercilasun, Konuralp, *Ch'ing Hanedanlığı Zamanında Kaşgar*, Doktora tezi, Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2003.

_____, *Tarihin Derinliklerinden 19. Yüzyıla Kaşgar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

Ertan Efegil, Elif Hatun Kılıçbeyli, Pınar Akçalı, *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004.

Fahrettin, Rızaeddin b.,Meşhur Adamlar Ve Uluğ Hadiseler: Yakub Bek", *Şûrâ* (Orenburg), no.1 (1 Yanvar 1913), s. 1-3.

Forsyth, Thomas Daugler, *Report of a Mission to Yarkund in 1873, under Command of Sir T. D. Forsyth, with Historical and Geographical Information Regarding the Possessions of the Ameer of Yarkund,* Calcutta, 1873.

_____, *Trade Routes between Nothern İndia and Cenral Asia,* London 1875.

Fraser-Tytler, *W.K. Revised by M.C. Gillett,Afghanistan: A Study of Political Developments in Central And Southeastern Asia*, London, 1967.

Frye, Richard N. The Heritage of Central Asia: From Antiquity to the Turkish Expansion: Markus Wiener Publishers, 1996.

Gahan, Mac, *Hive Seyahatnamesi ve Tarihi*, çev. Kolağası Ahmet, Haz. İsmail Aka-Mehmet Ersan, Akademi Kitabevi, İzmir 1995.

Gencal, Bahattin, *Alaylı Muhammet Kâri Ömer'in Ceng-namesi (Manzum Kâşgar Tarihi)*, Kırgızistan- Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Lisans Tezi, Bişkek 2004.

Gökkurt, Gülbehrem, Musa Sayrami'nin Tarih-i Emeniye Adlı Eseri ve Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2011.

Gömeç, Sadettin, *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

_____, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Gönder, Çağatay, "Kaşgar Emirliğinin Osmanlı Devletine Tabiiyeti", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 15, 2016, s. 1-30.

Hamada, Masami, *L' Histoire de Hotan de Muhammad A'lam,* Kyoto Üniversity 1980.

Halacoğlu, Yusuf, "Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in Kaşgar'a Dair Eseri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII, 1983-1987, s. 521-549.

Halidi, Kari Kurban Ali, *Kitâb-ı Târih-i Cerîde-i Cedîd,* çev. Bahattin Gencal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

Hayit, Baymirza, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadelelerinin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

Henze, Paul, *The Great Game in Kashgaria, British and Russian Missions to Yakub Beg*, Central Asiatic Journal, 1989.

Hodong Kim, *Holy War in China the Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia,* Stanford, 2004.

Kafalı, Mustafa, "Cengiz Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII.

Karpat, Kemal, *İslam'ın Siyasallaşması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

_____, *İslam'ın Siyasallaşması Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

Kara, Mustafa, "Diplomat ve Fusûs Şarihi Yakub Han Kaşgari", *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 23, 2009, s. 9-24.

_____, "Yakub Han Kaşgâri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Ansiklopedisi*, XLIII.

Kaşgâri, Muhammed Sadık, *Tezkire-i Azîzân*, haz. Necat Muhlis ve Şemseddin, Kaşgar 1988.

Kılıç, Filiz, "Kırgızistan'daki Dunganlar: Tarihleri, Göçleri, Yaşamları, Dil Durumları", *Türk Bilig*, Ankara 2013, s. 1-26.

Koç, Dinçer, *Rus Elçilik Raporlarına Göre Hokand Hanlığı*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2015.

Kolesnikov, Aleksandr, *Rus Seyyahların Gözüyle Kaşgar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Koltuk, Nuran (ed), *Osmanlı Belgelerinde Doğu Türkistan,* Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016.

Korupatkin A. N, *Kashgaria,* (çev. Walter E. Gowan), Calcutta: Thacker Spink, 1882.

Kumru, Coşkun, "Tezkire-i Hâcegân'a Göre Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi", *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/14, 2017, s. 1247-1267.

_____, "Doğu Türkistan Hükümdarı Yakub Bey Döneminde Rusya ile ilişkiler", *Türk Tarihine Dair Yazılar*, III, Ankara 2018, s. 129-138.

Kurban, İklil, *Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.

Kurban, İklil, *Doğu Türkistan İçin Savaş*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Landsel, Henry, *Chinese Central Asia; A Rideto Little Tibet*, New York 1894.

Mehmet Emin Efendi, *İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat*, Yayına haz. Rıza Akdemir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

Özdemir, Emin, "Rus İşgalinden Önceki Dönemde Türkistan'a Gelen Batılı Seyyahlar ve Türkistan Tarihine Kaynak Olarak Seyahatnameleri", *History Studies International Journal of History*, 2010.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Son Dönem Tasavvufu ve Bosnalı Muhammed Tevfik Halveti*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1991.

Rahman, Anwar, *Sinicization Beyond the Great Wall: China's Xingiang Uighur Autonomous Region*, Matador, London 2005.

Rawlinson, Henry, *England and Russia in The East: A Series of Papers on the Political and Geographical Condition of Central Asia*, Londra 1875.

Rene Cagnat, Michel Jan, *İmparatorluklar Beşiği*, çev. Erdem Akbulut-Ahmet Şensılay, Alan Yayıncılık, İstanbul 1992.

Polat, Abduraop, *Musa Sayrami Tarih-i Hamidi İnceleme*, Metin, Dizin, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara 2002.

Saray, Mehmet, *Rusların Türk İllerine Yayılması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1975.

_____, "Rusya'nın Asya'da Yayılması", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 10-11, İstanbul 1979-1980, s. 279-303.

_____, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler, 1775-1875*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

_____, *Doğu Türkistan Tarihi*, Cağaloğlu Kitabevi, İstanbul 1997.

_____, *The Russian, British, Chinese and Ottoman Rivalry in Turkestan*, TTK Yayınevi, Ankara 2003.

_____, *Doğu Türkistan Tarihi*, Aygan Yayıncılık, İstanbul 2015.

_____, "Hive Hanlığı",*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVIII.

Sayrami, Molla Musa, *Tarih-i Eminiye*, Şincang Şinhua Kütüphanesi, Urumçi 1989.

Schwarz, G. Hanry, *The Khwajas of Eastern Turkestan, Central Asiatic Journal*, London 1976.

Schuyler, Eugene, *Turkestan,*II, London 1876.

_____, *Turkistan: Notes of a Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and Kuldja, Charles Scribner's Son*, New York 1885.

Shaw, Robert, *Visits to High Tartary, Yarkand and Kashgar*, Oxford University Press, Hong-Kong 1984.

Taşağıl, Ahmet, "Talas Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIX, s. 501.

Tsou-Tsung-t'ang, *Tso Wen-Hsiang Kung Chia Shu 1888-1897 (Family-Letters of TsoTsung-t'ang)*, ed. Wen Hai, Taipei Reprodiction, 1972.

Teichman, Sir Eric, *Journey to Turkestan,*Hodder and Stoughton Limited, London 1988.

Togan, Zeki Velidi, *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

Tuğ, Kadir, *Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi,* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2004.

Uçmaz, Veli, *Kaşgar Devleti ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.

Ulus, Taner, "Doğu Türkistan'da Yakub Beg Hâkimiyeti: Dış İlişkiler, Ordu ve Askeri Yenilikler", *Asya Araştırmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, II/2, 2018, s. 66-87.

Uygur, Feyzullah, *Doğu Türkistan Tarihi (1864- 1884)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2015.

Vambery, Arminus, *Central AsiaandAnglo-Russian Question*, Londra 1874.

Vassaf, Hüseyin, *Sefine-i Evliya*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, IV, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

Vurgun, Seda Yılmaz, "1850-1950 Yılları Arasında Seyahatnamelerin Işığı Altında Doğu Türkistan Şehirleri",*International Journal of Social Sciences*, VI/11, 2018, s. 120-133.

_____, "Doğu Türkistan Tarihinde Önemli Kavşaklar ve Çin İşgali", *Hür Doğu Türkistan Sempozyumu*, İHH İnsani Yardım Vakfı, Mart 2010, s. 27-45.

Yıldırım, Kürşat, *Doğu Türkistan Yer Adları Ch'ın-Tıng Hsı-YüT'ung-Wen-Chıh*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.

_____, *Doğu Türkistan Tarihi Coğrafyası*, Ötülen Neşriyat, İstanbul 2016.

Yuan, Tsing, "Yakub Beg (1820-1877) And The Moslem Rebellion in Chinese Turkestan", Ter. Eşref Bengi Özbilen, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 87, Aralık, 1993, s. 59- 87.

Yücel, Mualla Uydu, "Yakub Beg", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XLIII.

Wusiman, Paizula, *A.N. Kuropatkin ve Onun Kaşgarya Adlı Eseri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Dizin

A

Abdulaziz 68
Afganistan 11, 48-49, 89, 93, 108
Akmescit 26, 31, 32-33
Aksu 18, 20, 24, 26, 39-40, 61, 79, 80, 82, 90, 96, 99-100
Aktağlık 21
Aleksandr Gorçakov 58
Âlim Kul 33-34, 58-60
Altın Orda 17
Altışehir 18-19, 25, 61
Andican 37
Aral 57
Arthur Conolly 49
Asya 11, 14, 20, 37, 43, 47-49, 57-58, 65-66, 72, 80, 89, 95, 102, 107-108
Atalık Gazi 11, 37, 91

B

Baron Kaulbars 62
Basiret 67-68, 82
Batı Türkistan 11, 13, 41, 50, 59, 76, 89, 94, 98, 102, 107-108
Baturbaşı 32
Bedahşan 39
Bedevlet 11, 39, 91
Bibiçe Hatun 21
Buhara 21, 37, 39, 49, 57, 59, 62, 67, 93, 98, 107
Buharalı 20, 67
Buzuruk Han 26, 33-40, 60, 108
Büyük - Küçük Hocalar İsyanı 25
Büyük Oyun 11, 49, 108

C

Cenaz 31
Cengiz Han 17, 19, 23
Cihangir Hoca İsyanı 25
Cucag-eddin 20
Cungar 19
Cungariye 19

Ç

Çar 57, 78
Çarlık 33, 57-59
çilimcilik 30
Çimkent 34, 58
Çin 11, 13-14, 17, 19-25, 32,-36, 41-43, 47, 53, 56, 59, 61, 64-65, 68, 71-79, 82-85, 89-91, 93, 100-102, 104, 108-110
Çin Halk Cumhuriyeti 22

Çin seddi 23
Çokan Velihanov 20, 60

D

dadga 91
Dahu 76
Davud Halife 42
diplomasi 43, 47
Doğu Türkistan 11-14, 17-26, 30, 35-37, 39-43, 47, 49-55, 59-61, 63-67, 71-75, 78, 83-85, 89-90, 93-95, 98-105, 107-110
Dorbut 19
Döngen 14, 25, 83, 90
Dungan 25-26, 36, 41-42, 66, 76, 78

E

Emevi 23
Emir 21, 23, 58, 69, 79
Emir Seyyid Ali 21
enfield 99
Eugene Schuyler 61-62, 77, 101
Evliya Ata 31

F

Fergana 23, 59, 82
Feth Ali Şah 82

G

Galdan Han 19
Gansu 73, 75
Gasfort 60
General Perevskiy 33
gümrük 54, 63

H

Hacı Habibullah 36-37
Hak Kuli Beg 31, 82
Halife 42, 66
Hekim Han Töre 35, 42, 79-80, 82
Henderson 52
Henry Cayley 50
Hindistan 11, 14, 18, 43, 48-50, 52-55, 63, 65, 67, 69, 77, 89, 93-94, 103, 107-108
Hindukuş Dağları 53
Hive 30, 49, 59, 67, 107
Hoca İshak Veli 21
Hocalar 14, 19-22, 24-26, 29, 32, 35-36, 38-40, 89, 108-109
Hoca Niyaz 83
Hokand 13, 26, 29-34, 41, 49, 57-60, 62, 64, 67-68, 72, 93, 95, 98, 100, 107-108
Hokand Hanlığı 13, 26, 29-30, 32, 57-59, 107
Hoşut 19
Hoten 18, 24-25, 36-37, 50, 80, 82, 89-90, 96
Hudâyâr 57-58, 108
Huiler 25-26
Hui-tse 25

I

Irgız 33
Issık gölü 103
Iydgah 94-95

İ

il 13
İli vadisi 13, 43, 49, 77
İmam Râzî 20
İngilizler 50, 53, 55, 65, 74, 94, 108

ipek yolu 89
İpek yolu 36, 93
İran 11, 49, 67, 81-82, 107
İshakiye 21
İslam 21, 41, 43, 59, 68, 71, 83, 90-92, 94, 101
İsmail Hakkı Bey 69, 96-97, 99
İşkiya 21

J

John Douglas Forsyth 50

K

kadı 30, 91
Kalküta 50-51, 54-55
Kalmuk 90
Kansu 41, 74-76
Karaşehir 26
Karatağlık 21
Karluk 23
Kaşgar Hanlığı 14, 18, 26, 29, 33, 53, 60, 64, 66-67, 69-72, 74, 76-78, 83, 89, 96, 99, 104-105, 109
Kaşgarya 11, 37, 43, 79-80, 94, 97, 100, 102-104
Kaufmann 61
Kazak 32, 38, 57, 60, 90, 92, 107
Kazan Hanlığı 17
Kette Han Töre 35
Kıpçak 31, 35, 38, 58
Kiçik Han Töre 35
knezlik 17
Korla 42, 79, 80, 82, 90-91, 96, 99
Krupp 69, 99
Kuamintang 84-85
Kuça 18, 36, 39-40, 42, 82
Kuçar 14, 25-26, 38-39, 79, 96
Kulca 60
Kuli Beg 31, 82
Kumul 13, 76, 78, 83
Kunduzca muharebesi 17
Kuropatkin 37, 43, 79-81, 94, 96, 97, 100, 102-104
Kuşadalı İbrahim Efendi 67
kuşbeyi 30

L

Lao Jen-Chia 42
laver 97
Leşker 58
Liberal 52
Londra 35, 51, 54, 63, 77-78
Lord Lytton 56, 77
Lord Mayo 52, 54
Lord Northbrook 54

M

Mahdûm-ı A'zam 20
Mançu 13, 72-74, 83, 93, 98
Marco Polo 55, 60
Ma-Sen 26
Mata 96, 102
Mehmed Ali Han 30
Mehmet Âtıf 21, 99
Mezarat Dağı 103
Miralay Blaramberg 33
Mir Yusuf Seyid 21
Mirza 30, 39, 61
Moğol 18, 23-24, 89
Moskova 17
Muhammed Ali Kaşka 30
Muhammed Emin İşan 21
Muhammed Sâdık Kaşgari 20
Muhammed Tevfik 67

Muzat geçidi 41
Mücahit 91

N

nâib 96
Nılkı 84
Niyaz Bey 79-80
Niyaz Hâkim Bey 36-37
Nizameddin 30
Nur Muhammed Han 30

O

Orenburg 33, 58, 60, 83, 93
Orta Asya 11, 14, 20, 37, 43, 47-49, 58, 65-66, 72, 80, 107-108
Osman Batur 14, 84-85
Osmanlı 11, 13-14, 22, 32, 48-49, 53, 56, 65-72, 75, 77, 80, 89, 90-91, 97-100, 107-109
Oyrat 18-19, 107

P

Pakistan 11, 49
Pamirler 53
pansad 96-97
pazar 48, 57, 76
Pencap 50, 65, 100
Petersburg 78
Pir Muhammed Mirza 30
Pişkent 29-30
polis 92, 110
Punsedbaşı 30

Q

Qing 73

R

Rayim 57
Robert Shaw 50, 52
Ruslar 11, 33, 43, 49-50, 53-54, 58-60, 62-65, 76, 92, 103, 107-108

S

Sadık Bey 26, 33-35
Saidiye 89, 107
Sarıkamış gölü 31
Sarı Nehir 72
Satuk Buğra Han 20-21, 92
Semerkant 59
Serbaz 96
Seyyid Ahrar 53
Seyyid Kemaleddin Mecuni 20
Sibirya 58, 60-61, 93
Sinkiang 73
Sir John Lawrence 49
Sovyet 84
Stoddart 49
Sun Yat Sen 83

Ş

Şah Mahmud Çuras 20
Şeyh Nizameddin 30
Şovelov 64

T

Talas 23
T'ang hanedanlığı 23
Tanrı Dağları 19, 61, 77, 92
Taşkent 26, 29, 30-32, 34, 38-39, 57, 59, 62, 79, 82
Tatar 17

tehcir 24
Terek muharebesi 17
The Great Game 26, 49-51, 53, 62
Tien Hsi- Lien 42
Timur 13, 17-18, 23, 30, 39, 58, 89
Tirek 94
Toksun 42, 96
Toktamış 17
Torgavut 19
Töre Hoca 67
Tso Tsung-Tang 65
Turfan 13, 18, 24, 42, 79, 91, 96
Turgay 33, 57
Turugart 94
tüccar 50, 61, 90, 103, 105
Türk 12-14, 17, 21-22, 24-25, 30, 33, 41, 48, 57, 61, 65-66, 72, 75-78, 84, 90-92, 103-104, 108-110
Türkistan 11-14, 17-26, 29-30, 32, 33, 35-37, 39-43, 47, 49-55, 57-61, 63-67, 71-76, 78, 80, 83-85, 89-95, 98-105, 107-110
Türkiye 11, 21, 37, 57, 59, 67, 85, 89

U

Urumçi 14, 26, 29, 39-42, 75, 78-79, 85
Uygur 11, 26, 37, 43, 52, 84-85, 92

Ü

Üç-Turfan 39-40
Üç Turfan İsyanı 25

V

Valihan Töre İsyanı 25
Veli Han Töre 35
vergi 17, 25, 41-42, 63, 74, 81, 83, 90, 104-105

W

William Henry Johnson 49

X

Xinjiang 73

Y

Yakub Han Töre 66-69, 71, 78, 109
Yarkent 21, 22, 25, 30, 35-38, 50, 79-80
Yedi Hoca İsyanı 25
Yedişehir 11, 62-63
Yenihisar 35, 37-38
Yeni Kurgan 59
Yiğit 95-96
York Herald 55
Yusuf Hoca İsyanı 25
Yüzbaşı 49, 79

Z

Zaman Han 81
Ziyaüddin Hoca İsyanı 25
Zuo Zontang 83